

מקום קבורתו של ר' עקיבא

קרואים כבר הציע לתקן במדרש משלי ט' ב', אשר בו מסופר על קבורת ר' עקיבא: ט[טרפילון] של קיסרין במקום טרפילון שבדפוס (מהדורת בובר)¹. אבל ש. קליין ז"ל² התנגד לזה ורצה לאחד את שתי המסורות שבמדרש משלי, נוסח הדפוסים הרגילים והילקוט: אנטיפרס (אנטיפטרס) של קוצרין, ונוסח מדרש משלי מהדורת בובר: טרפילון של קיסרין, וסבר ששם המקום נקרא אנטיפטרס ומשום שצורפו שלושה כפרים יחד נקרא המקום הכללי גם טריפולין³.

אבל השערתו של קרואים מתאשרת אישור מלא על-ידי כ"י אחד, קטע ממדרש משלי, שמצאתי בידי הפרופ' ש. אסק⁴, שבו אנו קוראים: [וכשיצאו מבית] האסורים⁵ היו מהלכין] כל הלילה עד שהגיעו לטיטרפולון (קרי טיטרפילון) שלקיסרין, כיון שהגיעו לטיטרפילון שלקיסרין ירדו שלש מעלות ועלו שלש מעלות וכו'. — אין ספק שמסורות שונות כאן ואין לאחד את אנטיפטרס עם טריפולין.

הקושי שהעיר עליו קליין⁶, שאם אנו גורסים טריפילון של קיסרין למה: הלכו כל הלילה — ממקום מיתחו של ר' עקיבא שהיה בקיסרין⁷, אינו גדול כל-כך שיהיה נכוחו להכריע נוסח מפורש שבכתב-היד. אפשר ואפשר שבהוציאם את ר' עקיבא מבית-האסורים שלא ברצון השלטונות ונגדו לא הלכו בדרך ישרה לשער העיר, ועל כן הלכו לפחות שעות אחדות. —

ש. אברמסון

- 1) ר' 8—747, JQR XIV, pp. 747—8; ג"א: פפיליון (ילינק, בית המדרש, חדר ששי, ע' 28); פלטיין (שם, שם, ע' 34); במדרש אלה אוכרה (שם, חדר ב', ע' 68) לא נזכר שום מקום.
- 2) ר' ידיעות ב', ע' 10.
- 3) וכך קבע בספר הישוב א', ע' 74; ר' ידיעות במקום הנ"ל.
- 4) בכתב-יד האקדמייה היהודית בלנינגראד, מס' H-45, דף 1, ע"א; תיאור מפורט של כה"י אקוה לתת במקום אחר.
- 5) כאן מתחיל הקטע.
- 6) ר' קליין, כנ"ל, ע' 13.
- 7) ר' מס' שמח"פ"ה; ג"א: ציפורי (עיין מהדורת היגר).

בית-הקברות שבתחתית הר הכרמל

בקשר למאמרו של י. בן-צבי: על בתי-הקברות הסמוכים לספר¹ שבו נזכר בית-הקברות שבכפר יאסיף בתור בית-הקברות היחידי של עכו בגבול ארץ-ישראל, נתעוררתי לברר את עניין בית-הקברות שבתחתית הר הכרמל, שבני עכו היו קוברים שם מתייהם, ואולי היה בעיקרו מוקדש למתי עכו.

ר' בנימין מטודילה בדברו על הר הכרמל, כבר כותב: ובתחתית ההר קברי ישראל רבים; אך מדבריו אי-אפשר לברר לאיזו קהלה היה שייך בית-קברות זה. דברים ברורים יותר הננו מוצאים בספר: תוצאות ארץ-ישראל. בעל תוצאות ארץ-ישראל

בדברו על עכו, מזכיר שני בתי-קברות. על האחד הוא כותב: סמוך לעכו תחום שבת יש שם הר ושם בית-הקברות בארץ ישראל, יש אומרים כי שם קבר דבורה הנביאה. — כנראה כוונתו להר שכפר יאסיף בנוי עליו. ואחר הפסקה הקצרה בדבר שער חשמונאי שבעכו, הוא כותב: מעכו לחיפה [ארבע פרסאות, והדרך על שפת הים עד שמגיעים לחיפה]⁽²⁾ שם בית הקברות בתחתית הר הכרמל. שם קבור... והולך ומונה מספר חכמים מפורסמים שמונתם כבוד בבית-הקברות שם. על חלק מהחכמים שהוא מזכיר ידוע גם ממקורות אחרים שהיו תושבי עכו. מכאן ברור שתושבי עכו קברו חלק ממתיהם — ואולי דוקא את הנכבדים שביניהם — בתחתית הר הכרמל. וקרוב לשער שזה היה בית-הקברות של עכו, ואין לו קשר אל העיר חיפה, כי את חיפה כיישוב יהודי אין בעל תוצאות ארץ-ישראל מזכיר כלל.

דברי בעל התוצאות הנ"ל שימשו מקור למחברי ספרי מסעות מאוחרים. בעל אלה המסעות, שחלקו הראשון, המטפל בארץ-ישראל, הנהו רק קיצור מתוצאות ארץ-ישראל, הביא בקצרה גם את דבריו על בתי-הקברות שבעכו, והשמיט את שמות הנקברים שם; הוא כותב: סמוך לעכו כתחום שבת יש שם הר ושם הקברות לישראל, יש אומרים כי שם קבר דבורה הנביאה. — ובנוגע לבית-הקברות השני הוא כותב: מעכו לחיפה ד' פרסאות והדרך על שפת הים עד שמגיעים לחיפה ושם בית הקברות לתחתית הר הכרמל שם קבורת כמה גדולי חסידים שבאו מעבר לים⁽³⁾. גם בעל ספר גלילות ארץ-ישראל השתמש במקור זה; הוא אינו מזכיר כלל את חיפה. וכשמדבר על שער חשמונאי שבעכו, הוא כותב: ומתחתיו אצל ההר מונח הרב ר' שמשון ז"ל בן אברהם ז"ל — ויתר החכמים שנוכרו בתוצאות ארץ-ישראל — בשינויים קלים⁽⁴⁾.

כדאי להזכיר גם דברי בעל שבילי ירושלים בעניין זה. אף-על-פי שרבים מפסקים באמיתותו וחוששים לזיוף, בכל זאת יש מקום לשער, כי בעיקרו הוא קדמון אלא שנוסח בכמה מקומות מחדש. הוא מייחס את בית-הקברות לחיפה וכותב: בבית הקברות שלה אשר לרגלי הר הכרמל משתטחים כל אלה העולים לארץ הקודש, כי שם קבורים רבים מחכמי ישראל מכל הארצות, אשר מתו בעכו. — דברי שבילי ירושלים, בצירוף דבריו הסתמיים של ר' בנימין מטודילה, גרמו שכמה חכמים רשמו את בית-הקברות שבתחתית הר הכרמל כבית-קברות של חיפה, ואת החכמים שנקברו שם כנפטרי חיפה⁽⁵⁾.

ראוי שחוקרי ארץ-ישראל יקדישו תשומת לבם לגלות את מקום בית-הקברות הנזכר, וגם לחפש מקומו של בית-הקברות הישן של חיפה שהיה כנראה במקום אחר.

ש. ח. קוק

(2) המוקף בסוגריים חסר בהוצאה השלמה של ספר תוצאות ארץ-ישראל, שיצא לאור על-ידי הרב אסף (קובץ ירושלים לזכר לונץ) והדברים נמצאים בקטע שפרסם נויבאוואר (מאותו כתיב-יד) ונדפס שנית בהמעמר י"ג, ע' 67, וכן הוא בספר אלה המסעות.

(3) ר' אלה המסעות, הוצאת גרינהוט; ובהוצאת כרמולי הנוסח מתאים יותר לנוסח תוצאות ארץ-ישראל.

(4) השווה הוצאת בן-צבי, במאסף מזרח ומערב ה', ע' 307.

(5) לדוגמא: הורביץ בספרו: ארץ-ישראל ושכנותיה. בערך חיפה. גרץ ה', ע' 130 כותב: הרמב"ן נפטר... והובא לקבורה בעיר חיפה על-יד קבורת ר' יחיאל מפאריס. — ועל יסוד דברי גרץ כנראה כתב לונץ בלוח א"י א', ע' 112 בהערה: ולדעת קצת מת בעכו ועצמותיו הובלו לקבורה בחיפה אצל קבר הר"ר יחיאל מפאריס. — אך הם טעו גם בכוונת דברי שבילי ירושלים, כשהוא כותב: זאת העיר האחרונה וכו' כוונתו להעיר עכו, שהזכיר באחרונה ולא לחיפה, וגם לדעתו ישבו ר' יחיאל מפאריס, הרמב"ן ומנחם האשכנזי בעכו ולא בחיפה. ולפי זה דבריו מתאימים יותר למקור, דהיינו, תוצאות ארץ-ישראל.